

Toshkent-2023 y

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” Milliy tadqiqot universiteti Kengashining 202__yil “__”_____dagi _____-sonli bayoni bilan tasdiqlangan.

Tuzuvchilar:

- A.G.Sherov – “TIQXMMI”MTU, “Gidromeliorativ tizmlardan foydalanish” kafedrası mudiri, professor, t.f.d.;
- N.N.Gadayev – “TIQXMMI”MTU, “Gidromeliorativ tizimlardan foydalanish” kafedrası dotsenti (PhD).

Taqrizchilar:

- B.Soliyev – “Irrigatsiya va suv muammolari ilmiy tadqiqot instituti” laboratoriya mudiri dotsent t.f.d.;
- J.Ishjanov – “TIQXMMI” MTU, “Irrigatsiya va melioratsiya” kafedrası dotsenti, t.f.f.d.;

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 1 martdagi PQ-145-sonli Quyi bo'g'ida suv resurslarini boshqarishni takomillashtirish hamda suv iste'molchilari orasidagi munosabatlarni tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida qarorida Suv resurslarini samarali boshqarish, ularning hisobi va hisobotini to'laqonli yuritish, suv iste'molchilari orasidagi munosabatlarni takomillashtirish hamda ushbu jarayonlarga xususiy sektorni keng jalb qilish maqsad qilingan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 1 martdagi PQ-144-sonli Qishloq xo'jaligida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida qarorida Suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy qilishdagi mavjud kamchilik va muammolarni bartaraf etish, mintaqada kuzatilayotgan suv tanqisligining salbiy ta'sirini yumshatish, shuningdek, qishloq xo'jaligi ekinlarini yetishtirishda suv resurslaridan yanada samarali foydalanish maqsad qilingan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 27 dekabrda "Paxta xomashyosini yetishtirishda tomchilatib sug'orish texnologiyalardan keng foydalanish uchun qulay shart-sharoitlarga oid kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4087-sonli qarori, 2019 yil 9 oktyabrda "Suv resurslarini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora - tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4486-sonli qarori, 2020 yil 7 iyulda PQ-6024-sonli "O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan Konsepsiyasi va 2018 yil 8 mayda "Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari institutida oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlash tizimni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3702 sonli qarorlarida ko'rsatilgan oliy ta'lim jarayonida nazariya va amaliyot yaxlitligi ta'minlash, talabalarning malakaviy amaliyotlarini ishlab chiqarish korxonalarida o'tkazishni samarali tashkil etish, har bir talabani tegishli tarmoq (soha)ning muayyan tashkilotlari va korxonalarida malakaviy amaliyotlari tizimli ravishda o'tkazilishini tashkillashtirish, talabalarning ishlab chiqarish va malakaviy amaliyotlarini sohaviy korxonalar va tashkilotlarning ishlab chiqarish jarayonlari bilan chambarchas bog'lash, korxonalar va tashkilotlar ob'ektlarida talabalarning amaliyotini tashkil qilish va ustozshogird tizimi asosida o'tilishini ta'minlash hamda talabalarni ishlab chiqarishning yangi me'yoriy hujjatlari, zamonaviy informatsion dasturiy ta'minot mahsulotlari bilan yaqindan tanishtirish, tizimdagi korxonalar va tashkilotlarda talabalarning ilmiy ishlarni bajarishga ko'maklashish kabi belgilangan vazifalar amalga oshirish maqsadida ushbu amaliyot dasturi ishlab chiqilgan.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasining "Qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish" bandida sug'oriladigan erlarning meliorativ holatini yanada yaxshilash, melioratsiya va irrigatsiya ob'ektlari tarmoqlarini rivojlantirish, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish sohasiga intensiv

usullarni, eng avvalo, suv va resurslarni tejaydigan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, unumdorligi yuqori bo'lgan qishloq xo'jaligi texnikasidan foydalanish singari muhim masalalar bugungi kunda soha oldidagi asosiy vazifalar ekanligini ta'kidlagan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 7 iyuldagi PQ-6024-sonli "O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan Konsepsiyasida ta'kidlanishicha, yurtimizda Zamonaviy suv tejoyvchi sug'orish texnologiyalardan foydalanish ko'lamini kengaytirish yo'nalishida qishloq xo'jalik ekinlarini sug'orishda suvni tejaydigan sug'orish texnologiyalarini joriy qilish 175 ming gektardan 2025 yilgacha 1 million gektarga, 2030 yilga kelib 2 million gektargacha, shu jumladan, tomchilatib sug'orish texnologiyasi 77,4 mingdan 2025 yilgacha 300 ming gektargacha va 2030 yilga kelib 600 ming gektargacha yetkazilishi rejalashtirilgan.

O'zbekiston Respublikasi "Oliy ta'lim muassasalari talabalarining malakaviy amaliyoti to'g'risida"gi Nizom Oliy va o'rta mahsus ta'lim vazirligining 1998 yil 30 oktyabrdagi №305 sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan bo'lib, hozirgi kunda barcha oliy ta'lim muassasalarida malakaviy amaliyotlar ushbu Nizom talablari asosida o'tkazilmoqda.

Bakalavriat ta'lim yo'nalishlari bo'yicha kadrlar tayyorlashning muhim qismi bo'lgan talabalar amaliyoti tanlangan sohaga mos keladigan ilg'op korxonalar, muassasalar va tashkilotlarda o'tkazilishi kerak bo'ladi. Chunki, talabalar amaliyoti bakalavriat ta'lim yo'nalishlari fanlarining nazariy qismini mustahkamlash uchun zarur bo'lgan, o'qish jarayonining bevosita ishlab chiqarish sharoitlarida o'tkaziladigan davomi hisoblanadi. Shuningdek, etuk kadrlarni tayyorlash uchun ularga nazariy jihatdan chuqur bilim berish va olgan bilim va ko'nikmalarni amaliy jihatdan mustahkamlash muhimdir. O'quv amaliyoti dasturi DTS, o'quv reja hamda «O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim muassasalari talabalarining malakaviy amaliyot haqida»gi Nizomi asosida tuzildi.

BMI amaliyotiga tegishli umumiy qoidalar

Nizomga muvofiq oliy ta'lim muassasalarining bakalavriat ta'lim yo'nalishlarida talabalarining malakaviy amaliyotlari amaldagi DTS va o'quv rejalarga asosan xaftalarda belgilanadi. Amaliyotlarga OTM rektori buyrug'i bilan ma'sul kafedraning ishlab chiqarishni yaxshi biladigan, tajribali professor-o'qituvchilari rahbarlik qiladi.

Amaliyot rahbarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- zaruriy tayyorgarlik tashkil etish uchun amaliyot ob'ektlariga amaliyot boshlanishidan oldin borish;
- talabalarining amaliyotga borishidan oldin tashkiliy tadbirlar (amaliyot o'tkazish tartiblari, xavfsizlik texnikasi haqida ko'rsatmalar berish va h.k) ni o'tkazishni ta'minlash;
- talabalarni kafedra topshiriqlarida ko'zda tutilgan ilmiy tadqiqot ishlariga rahbarlik qilish;
- amaliyot ob'ektlarida talabalarni mehnat sharoitlari me'yordagidek ta'minlanganligini nazorat qilish;

- talabalarni ichki mehnat tartib-qoidalariga rioya qilishlarini nazorat qilish;
- amaliyot yakunlari bo'yicha talabalar ilmiy anjumanlari tayyorlanishida va amaliyot natijalari himoyasida ishtirok etish;
- talabalarning amaliyot bo'yicha hisobotlarini ko'rib chiqish va tavsiyanoma berish;
- talabalar amaliyot o'tganligi va ularning amaliy tayyorgarligidagi kamchiliklari ko'rsatilgan, amaliyotni yanada takomillashtirish bo'yicha bayon etilgan takliflar, yozma hisobotni kafedra mudiriga taqdim etish;
- barcha amaliyot bilan bog'liq ishlarni amaliyotdan biriktirilgan rahbar bilan birgalikda amalga oshirish va boshqalar.

Amaliyot yakunida talaba yuqorida aytib o'tilganidek, yozma hisobot tayyorlaydi va uni bevosita amaliyot ob'ektidan tayinlangan rahbar imzolagan kundalik daftar bilan birga oliy ta'lim muassasasidan tayinlangan rahbarga topshiradi. Hisobot talabaning amaliyot davrida bajargan muayyan ishlari to'g'risidagi ma'lumotlar, amaliyot obekti bo'limlarining qisqacha izoxi, ular faoliyatining tashkiliy asoslari, amaliyot natijalari bo'yicha xulosa va takliflarni o'z ichiga oladi.

Amaliyot o'tgan har bir talaba:

- amaliyot o'tish jarayonini yanada takomillashtirish bo'yicha o'z takliflarini berishi;
- chet ellardagi ishlab chiqarish tajribalarini o'rganishi uning ilg'or natijalarini amaliyotga joriy etishga e'tibor berishi;
- hisobot mazmunini shakllantirishda o'z tanlagan sohasi bo'yicha amaliyot davomida olgan ma'lumotlarni oldingi ma'lumotlar va internetdan olingan ma'lumotlar bilan qiyosiy tahlil qilishi lozim.

Malakaviy ishlab chiqarish amaliyoti bo'yicha bilim, malaka va ko'nikmaga qo'yiladigan talablar

Amaliyotni tashkillashtirish va uni o'tkazish sifati kafedraning ma'sul o'qituvchilariga yuklatiladi. Amaliyot boshlanishidan bir hafta oldin kafedra qoshida talabalar majlisi o'tkaziladi, majlisda barcha talabalarga amaliyot maqsadi, vazifalari, uning mazmuni, bajarish va hisob-kitob yakunlari tartibi to'g'risida batafsil ma'lumot beriladi. Talabalarga amaliyotni o'tkazish uchun zarur xujjatlarni, ya'ni amaliyot dasturi va uslubiy ko'rsatmasi, kundalik daftar, qalam, yozma qog'ozi, kalka, millimetr shaklidagi qog'oz, o'chirg'ichlar, lineyka, kley va o'xshash o'quv vositalarini tayyorlab olishlari to'g'risida axborot beriladi.

Majlisga "Hayot faoliyat xafsizligi" kafedrasi o'qituvchilari taklif qilinadi, ular talabalar xavfsizlik instruktaj darsini o'tkazib, maxsus jurnalida imzolarni chektiradi. Ushbu maxsus jurnalga imzo chekmagan talaba malakaviy ishlab chiqarish amaliyotiga qo'yilmaydi.

Talaba ishlab chiqarish amaliyotini quyidagi korxonalar va tashkilotlarda olib borishi mumkin: O'zbekiston Respublikasi qishloq va suv xo'jaligi vazirligi, Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamgarmasini boshqarish departamentining ob'ektlari, viloyat hamda tuman qishloq va suv xo'jaligi

boshqarmalari, Irrigatsiya tizimi havza boshqarmalari, irrigatsiya tizimi boshqarmalari, magistral kanallar, loyiha institutlari, SIU, fermer xo‘jaliklari va boshqa agrosanoat majmuiga qarashli tashkilotlar.

Talaba amaliyot o‘tkazish jarayonida topshiriqqa mos ravishda bajarilgan ishlar bo‘yicha hisobot tayyorlaydi.

1. Qishloq va suv xo‘jaligida sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yanada yaxshilash, melioratsiya va irrigatsiya ob‘ektlari tarmoqlarini rivojlantirish, unumdorligi yuqori bo‘lgan suv xo‘jaligi innovatsion texnologiyasidan foydalanish singari muhim masalalar bugungi kunning soha oldidagi asosiy vazifasi haqida ma‘lumot va tushunchalarni bilishi, foydalana olish;

2. Suv xo‘jaligi ishlab chiqarish sohasiga intensiv usullarni, eng avvalo, suv va resurslarni tejaydigan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etishning usullarini amaliyotda qo‘llanilish tartibini bilish;

3. Suv xujaligida innovatsion texnologiyalardan foydalanish hujjatlarini to‘ldirish va hisobotlarni to‘ldirish bo‘yicha ko‘nikmalarga ega bo‘lish.

BMI amaliyotining maqsad va vazifalari

Gidromelioratsiya fakultetining 60812300 - «Suv xo‘jaligida innovatsion texnologiyalar va ulardan foydalanish» bakalavriat ta‘lim yo‘nalishida ta‘lim olayotgan 4 bosqich 12 semestrda bo‘ladigan 8 haftalik malakaviy ishlab chiqarish amaliyotining maqsadi – o‘qituvchi yordamida va mustaqil ravishda suv xo‘jaligini boshqarishda irrigatsiya tizimlari havza boshqarmalari, TIQXMMI MTUning Ilmiy-o‘quv markazida “Zamonaviy suv tejovchi texnologiyalar” poligonida va Sirdaryo viloyati, Sirdaryo tumani, Pesheng O‘zbek-Xitoy qo‘shma korxonasi, “Tyancheng Modern Agricultural Equipment Technology” obektlarida suv tejamkor sug‘orish sug‘orish usullar, texnika va texnoliyari ishlatish, loyihalash, ekspluatatsiya qilish hamda qishloq xo‘jalik ekinlarining suvga bo‘lgan talabi va sug‘orish usullari bo‘yicha asosiy yo‘riqnomalar bilan ishlash amaliyotni o‘tkazish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Amaliyotning asosiy vazifasi talabalarning malakaviy bitiruv ishini bajarish uchun tanlagan mavzusi bo‘yicha iqtisodiy ma‘lumotlarni yig‘ish, ularni tahlil qilish hamda hisobot yozish va boshqa qo‘shimcha ma‘lumotlarni to‘plashdan iboratdir.

Amaliyot o‘tashdan oldin talabaga amaliyot rahbari kundalik, amaliyotni o‘tash uchun foydalaniladigan mazkur metodik ko‘rsatmani va boshqa kerakli ma‘lumotlar bo‘yicha yozma topshiriqlarni beradi. Topshiriq tanlangan mavzuga mos ob‘ekt bo‘yicha iqtisodiy ma‘lumotlarni yig‘ish, tahlil qilish va hisobotni tayyorlash uchun asos bo‘ladi.

Malakaviy ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida talabalar eng avvalo o‘zlarining bilimlarini mustahkamlash maqsadida quyidagilarni o‘rganadi:

a) Suv xo‘jaligi ishlab chiqarish sohasiga intensiv usullarni, eng avvalo, suv va resurslarni tejaydigan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etishning usullarini boshlang‘ich hujjatlarning yuritilishi, rasmiylashtirilishi, umumlashtirilishini;

b) O‘qituvchi yordamida, mustaqil ravishda suv xo‘jaligini boshqarishda

irrigatsiya tizimlari havza boshqarmalari, jumladan suvdan iste'molchilar uyushmalarida bajariladigan ishlar, sug'orish va zax qochirish tarmoqlaridagi gidrotexnika inshootlari, kanallar va kollektor-zovurlar, hamda qishloq xo'jalik ekinlarining suvga bo'lgan talabi va sug'orish usullari bilan atroflicha tanishadi.

Malakaviy ishlab chiqarish amaliyotining mazmuni

Amaliyot davrida talabalar suv xo'jaligi korxonalarida suv hisobini tashkil qilish, korxonalarda yuritiladigan boshlang'ich xujjatlarini rasmiylashtirish tartibi va yillik xisobot shakllarini to'ldirish tartibini o'rganadi. Kafedra professor-o'qituvchilari amaliyotga rahbarlik qiladi, hamda doimiy ravishda amaliyotning o'tishi ustidan nazorat olib boradi.

Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish nazarda tutiladi:

1. Tomchilatib sug'orish tizimini loyihalash va uni qurish.
2. Suv tejovchi sug'orish texnologiyalarini joriy etish.
3. Sug'orish usullari, ularning afzallik va kamchiliklari;
2. Sug'orish texnikasi va texnologiyasini o'ziga xos tomonlari, shu jumladan sug'orish me'yorlari va vaqtlarini belgilash tartiblarini o'rganish;
3. Qishloq xo'jaligi ekinlarini o'z vaqtida va sifatli sug'orishni ahamiyatini aniq ishlab chiqarish misollarida isbotlash;
4. Sug'orishda egatga beriladigan suv sarfini to'g'ri o'lchab berish, suv o'lchash qurilmalarini o'rganish va ulardan to'g'ri foydalanish usullarini o'zgartirish;
5. Sug'orishda foydalanilgan qurilmalarni (yumshoq sug'orish quvuri, sifon, salfetka, gidrotexnika inshooti davozasi va b.q.) to'g'ri tanlashni va ulardan foydalanishni to'g'risida ma'lumotlarga ega bo'lish;
6. Sug'orish va gidromelioratsiya tarmoqlardan foydalanish, sug'orish va zah qochirish tarmoqlarining qurilmalari va gidrotexnika inshootlarining ish holati, mavjud yangi sug'orish texnika va texnologiyalarini o'rganish;
7. Yomg'irliq, tomchilatib va yer ustidan boshqa sug'orish usullari bilan batafsil tanishish, yopiq, yotiq, tik va turli drenaj qurilmalari ish tartibi va ularning o'lchamlarini aniqlash.

Amaliyot o'tish joyi Talabalar bo'ladigan malakaviy ishlab chiqarish amaliyotini institutning «Gidromeliorativ tizimlaridan foydalanish» kafedrasida auditoriyalari va laboratoriyalarida, amaliyot o'tkazish bo'yicha tuzilgan, shartnomada ko'rsatilgan ob'ektlarda O'zbekiston Respublikasi Suv xo'jaligi vazirligi ta'sarufidagi tashkilotiva viloyatlardagi boshqarmalari, (TIQXMMI MTUning Ilmiy - o'quv markazida "Zamonaviy suv tejovchi texnologiyalar" poligonida va Sirdaryo viloyati, Sirdaryo tumani, Pesheng O'zbek-Xitoy qo'shma korxonasi, "Tyancheng Modern Agricultural Equipment Technology, Ecodrip MChJ, Bo'zsuv ITB hamda viloyatlardagi ITXBlarida"lar o'tkaziladi.

Talaba amaliyot o'tkazish jarayonida topshiriqqa mos ravishda bajarilgan ishlar bo'yicha hisobot tayyorlaydi.

BMI amaliyoti o'tkazishni tashkil etish

Talabalarni amaliyotga olib borishdan oldin korxonaga, tashkilot va uyushmalar bilan institutning o‘zaro majburiyatlari shartnoma asosida aniqlanadi.

Amaliyot shartnomalarni tuzish uchun o‘quv amaliyoti o‘tilishi rejalashtirilgan tashkilot rahbarlariga oliy o‘quv yurti ma‘muriyati tomonidan so‘rov xati taqdim etilishi kerak. Bunda tashkilot rahbari o‘quv amaliyoti davri va amaliyot o‘tish rejalashtirilgan muddatlar bilan oldindan tanishtirishi kerak.

**BMI amaliyoti taqvimiy rejasi jadvali
(amaliyot tarkibiy qismi);**

	Amaliyot ishlari	Bajariladigan sana	Bajarilishi to‘g‘risida belgi
1	Suv xo‘jaligini obyektlari tarkibi haqida ma‘lumotlar.	1-hafta	
2	Suv xo‘jaligini Obyektlari tuzilishi, ish jarayonlari bilan tanishish.	2-hafta	
3	Suv tejamkor sug‘orish texnologiyalarni loyihalash va qurish jarayonini o‘rganish.	3-hafta	
4	Suv tejamkor sug‘orish texnologiyalarni ishlatish.	4-hafta	
5	Ekinlarining suvga bo‘lgan talabi va sug‘orish usullari bilan atroflicha tanishish va o‘rganish.	5-hafta	
6	Ob‘ektlardagi ekskursiya, foto va video ma‘lumotlar.	5-6 hafta	
7	Yakuniy hisobot va ishlab chiqarish korxonaga ma‘sul mutaxassislar taqrimi, ishning himoyasi.	7-8 hafta	

BMI amaliyotini o‘tishda talabalarning vazifalari va burchlari

Talaba BMI amaliyotiga borishdan avval ilmiy rahbari bilan uchrashib, hisobot yozish uchun qaysi ma‘lumotlarni yig‘ishi va ularni tahlil qilishi hamda hisobot yozishi uchun ma‘lumotlarni keltirishi bo‘yicha ilmiy rahbaridan yozma ravishda topshiriq oladi. Ushbu topshiriq asosida ob‘ekt bo‘yicha tegishli ma‘lumotlar bilan tanishadi.

Ilmiy rahbari tomonidan berilgan topshiriq oxirgi 3 yillik ma'lumotlardan iborat bo'lib, uning nusxasi hisobotga tikiladi. Ob'ektdan topshiriq bo'yicha olib kelingan ma'lumotlar nusxasini ham hisobotga tikadi. Talaba amaliyotga borish to'g'risidagi rektor buyrug'i va «Gidromeliorativ tizimlardan foydalanish» kafedrasini tomonidan ishlab chiqilgan yo'riqnomaga yoki metodik ko'rsatma bilan tanishadi, kafedra tomonidan belgilangan amaliyot o'qituvchisi bilan uchrashib amaliyot ob'ektiga borish va uni o'tkazish to'g'risida ko'rsatmani, institut tomonidan xizmat safariga jo'nash to'g'risidagi guvohnomani, ishlab chiqarish amaliyotini o'tkazish to'g'risidagi institut rektorining buyrug'idan ko'chirmani kafedradan oladi.

«Gidromeliorativ tizimlaridan foydalanish» kafedrasidan amaliyotga rahbarlik qiluvchi o'qituvchi bilan uchrashib ob'ektga boradi. Korxonaga rahbariga institut buyrug'i va amaliyotning maqsadini tushuntiradi. Xo'jalik rahbari talabalarni tegishli yo'nalishlar bo'yicha mutaxassis yoki rahbarga birlashtiradi. Malakaviy ishlab chiqarish amaliyoti dasturi bo'yicha kerakli bo'limlarning faoliyatini o'rganadi. Har kuni ichki tartibga rioya etgan holda, faoliyat yuritadi. Kunlik qilingan ishlarni amaliyot o'tish kundaligiga yozib, unga birlashtirilgan mutaxassisga tasdiqlatib boradi. Amaliyot muddati tugagach, kundalikni tasdiqlatib, olingan iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida hisobotni tayyorlaydi. Korxonaga rahbari tomonidan talaba ish faoliyati to'g'risida tavsiyanoma beriladi (ob'ekt rahbari tomonidan tasdiqlanib muhr qo'yiladi). Tayyor hisobot 5-7 kun muddat ichida kafedrada hisobotni qabul qilish uchun tuzilgan hay'atga himoya uchun taqdim etiladi.

- Belgilangan vaqtda amaliyot o'taydigan joyga borishi;
- Amaliyot o'tayotgan korxonada belgilangan tartibga rioya qilish, mehnat qonunchiligida belgilangan tartibga bo'ysunishi;
- Tasdiqlangan kalendar rejaga amal qilishi va bajarishi;
- Malakaviy ishlab chiqarish amaliyoti rahbarining bergan topshirig'ini to'liq va o'z vaqtida bajarishi;
- Har kuni bajargan ishlari bo'yicha kundalik yuritish, hamda bajarilishi to'g'risida amaliyot rahbariga tasdiqlatish;
- Malakaviy ishlab chiqarish amaliyot o'tish to'g'risida har kuni belgilangan rejaga muvofiq hisobot yozish amaliyotning oxirgi kunida tayyor bo'lishi kerak;
- Hisobotga amaliyot o'tagan talabaga berilgan tavsifnoma ilova qilinadi;
- Talaba o'quv amaliyotini o'taganligi to'g'risidagi hisobotni kafedraga belgilangan muddatda topshiradi va himoya qiladi.

BMI amaliyoti rahbarining vazifalari va burchlari

BMI amaliyotini o'tkazish «Suv xo'jaligida innovatsion texnologiyalar va ulardan foydalanish» bakalavriat ta'lim yo'nalishining o'quv rejasiga kiritilgan bo'lib, amaliyotni o'tkazish bo'yicha malakali professor-o'qituvchilar birlashtiriladi.

O'qituvchining rahbarlik vazifasiga quyidagilar kiradi.

Rahbar o'qituvchi ishlab chiqarish amaliyotiga yuboriladigan talabalar to'g'risida institut rektorining buyrug'idan ko'chirma olib, amaliyotga boruvchi talabalar bilan uchrashadi.

Talabalarga amaliyotni o'tkazish bo'yicha kafedra tomonidan ishlab chiqilgan yo'riqnomaga yoki metodik ko'rsatma va rektorning buyrug'i bilan tanishtirish ishlari olib boriladi.

Talabalar ilmiy rahbarlari bilan uchrashib, ishlab chiqarish amaliyoti bo'yicha hisobot yozishda zarur bo'ladigan yozma topshiriqlar oladi. Xususan, amaliyot ob'ektining manzili, xizmat safari bo'yicha rasmiy hujjatlar mavjudligi, amaliyotda bajariladigan ishlar, olinadigan texnikaviy ko'rsatkichlar, amaliyotni o'tkazganligi to'g'risida hisobot yozish va uni rasmiylashtirish, himoya qilish, ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va boshqalar. Talabalarning amaliyot ob'ektlari bo'yicha rahbar o'qituvchi, yuqoridagi ishlarning bajarilishini nazorat qiladi. Har bir talabaning amaliyotga borishi va unga yaratilgan sharoit hamda xavfsizligini ta'minlash uchun rahbar o'qituvchi mas'uldir. Agarda talaba o'z vaqtida amaliyot ob'ektiga bormagan bo'lsa, rahbar o'qituvchi kafedraga habar beradi. Talaba hisobotining bajarilishi va mazmuni bo'yicha o'z xulosasini kafedra tomonidan tuzilgan amaliyotni qabul qilish hay'atiga taqdim etadi.

Ob'ekt tomonidan tayinlangan rahbarning asosiy vazifasi institut rektori buyrug'i bilan tashkilotga yuborilgan talaba va uning amaliyot rahbarini qabul qilib oladi. Ularga turar joy, ovqatlanish, ijtimoiy shart-sharoitlar, amaliyot ob'ektini va qaysi mutaxassislar bilan ishlash rejasini tuzib beradi.

Korxonaga rahbari talabalarga kelgan kundan boshlab, kafedra tomonidan ishlab chiqilgan metodik ko'rsatma va ilmiy rahbarining yozma topshiriqnomasi asosida korxonaning amaliyot dasturiga tegishli bo'limlarida bo'lib, texnikaviy va ishlab chiqarish ko'rsatkichlarini, boshqaruv tizimi va hisobot yozish uchun zarur materiallar bilan tanishish uchun barcha imkoniyatlarni yaratib beradi.

Rahbar tomonidan amaliyot muddati tugagandan keyin talabaga tavsifnoma, kundalik, hisobot yakunlarini korxonaga muhri bilan tasdiqlash ishlari amalga oshiriladi.

Ob'ekt rahbari talaba va amaliyot rahbari uchun mas'ul hisoblanib, ularning ish faoliyatini tashkil etish va nazorat qilish ishlarini olib boradi.

- Amaliyot rahbari amaliyotga kelgan talabalarni davomatini tekshiradi;
- talabaga o'quv dasturiga muvofiq kalendar rejasini tuzadi.
- rejada ish kunlar soni, mavzular aniq ko'rsatiladi.
- amaliyotni o'tish jarayonini nazorat qiladi va talabalarga tegishli maslahatlar beradi.
- kalendar rejasini bajarilishini nazorat qiladi.
- o'quv amaliyotga tayinlangan rahbar, har bir talabaning kalendar rejasi bilan tanishib, talabaning kalendar rejasi bo'yicha ishlashini ta'minlaydi.
- o'quv amaliyotining tugashida hisobotning yozilish sifati, mazmunini nazorat qiladi.
- o'quv amaliyoti tugaganda har bir talaba kundaligiga alohida tavsifnoma (xarakteristika) beradi.
- hisobotni baholaydi.

BMI amaliyoti to'g'risidagi hisobotni tayyorlash

BMI amaliyoti bo'yicha hisobot tayyorlanadi. Hisobot «Gidromeliorativ tizimlardan foydalanish» kafedrası tomonidan tayyorlangan «Ishlab chiqarish amaliyotini o'tkazish to'g'risida metodik ko'rsatma» talablariga mos ravishda rasmiylashtiriladi. Unda ilmiy rahbarning yozma topshiriqnomasi hamda kundalik ish daftari bo'lishi shart. Ushbu hisobotni korxonaga (xo'jalik) rahbari tomonidan belgilangan rahbar tekshirib, korxonaga faoliyati va iqtisodiy ko'rsatkichlari asosida tayyorlanganligini asoslab, tashkilot rahbari muhr bilan tasdiqlaydi va tavsifnoma beradi.

Amaliyotning tugashida har bir talaba bajargan ishi bo'yicha hisobot topshirishi kerak. Hisobot belgilangan mavzular bo'yicha yoziladi. Mavzularga oid suv xisobi, irrigatsiya va melioratsiya tarmoqlaridan foydalanishda boshlang'ich xujjatlari, hisobotlar kamida bitta nusxada to'ldirilishi hisobotga ilova tarzida kiritilishi lozim. Xisobotda albatta xar bir bo'lim, undagi xujjatlar tartib bilan va mavzularni hisobga olgan holda tikilishi lozim. Hisobot tarkibida quyidagi ma'lumotlar keltirilishi kerak:

Kirish. Hisobotning kirish qismida talabalar korxonalarining irrigatsiya va melioratsiya tarmoqlaridan foydalanish, suv hisobini yuritishda amalga oshirilayotgan islohotlar va ularning ahamiyati, suv xo'jaligidagi innovatsion texnologiyalarni tashkil etilishining bugungi holati va ravnaqi, hamda suv hisobini tashkil etishda zamonaviy texnologiyalar va dasturlarning o'rni.

Asosiy qism.

Asosiy qismda quyidagi mavzular yoritilishi lozim:

Suv xo'jaligida innovatsion texnologiyalardan foydalanishni tashkil qilinishi haqida tushuncha.

Suv xo'jaligida irrigatsiya va melioratsiya tizimlaridan foydalanishning tuzilishi va mazmuni.

Sug'orish usullari, ularning afzallik va kamchiliklari o'rganish.

Sug'orish texnikasi va texnologiyasini o'ziga xos tomonlari, shu jumladan sug'orish me'yorlari va vaqtlarini belgilash tartiblarini o'rganish.

Qishloq xo'jaligi ekinlarini o'z vaqtida va sifatli sug'orishni ahamiyatini aniq ishlab chiqarish misollarida isbotlash

Sug'orishda egatga beriladigan suv sarfini to'g'ri o'lchab berish, suv o'lchash kurilmalarini o'rganish va ulardan to'g'ri foydalanish usullarini o'zgartirish.

Sug'orishda foydalanilgan qurilmalarni (yumshoq sug'orish quvuri, sifon, salfetka, gidrotexnika inshooti davozasi va b.q.) to'g'ri tanlashni va ulardan foydalanishni to'g'risida ma'lumotlarga ega bo'lish.

Sug'orish va gidromelioratsiya tarmoqlardan foydalanish, sug'orish va zah qochirish tarmoqlarining qurilmalari va gidrotexnika inshootlarining ish holati, mavjud yangi sug'orish texnika va texnologiyalarini o'rganish.

Yomg'irlatib, tomchilatib va er ustidan boshqa sug'orish usullari bilan batafsil tanishish, yopiq, yotiq, tik va turli drenaj qurilmalari ish tartibi va ularning o'lchamlarini aniqlash.

Xulosa

Hisobotning xulosa qismida har bir talaba o'quv tanishuv amaliyoti davomida olgan ta'ssurotlarini bayon etishi kerak.

Talabalar hisobotni belgilangan tartibda yozib kafedraga topshiradi.

BMI amaliyoti kundaligini to'ldirish

BMI amaliyoti davomida har bir talabadan mustaqil amaliyot kundalik daftari yuritish talab etiladi. Kundalik daftarining yagona shakli «Gidromeliorativ tizimlardan foydalanish» kafedra o'qituvchilari tomonidan ishlab chiqilib, kafedra majlisida tasdikdanadi.

Har bir talaba amaliyot kundalik daftarini amaliyotning birinchi kundan boshlab to oxirgi kunigacha tuldrib borishi kerak. Amaliyot kundalik daftari amaliyot hisobotini tuzish uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlarni to'playdigan ish daftari hisoblanadi. Shunga ko'ra har bir talaba amaliyot kundalik daftarida amaliyot sanalari bo'yicha amaliyot ob'ekti va uning bo'limlari hamda amaliyot mavzusining qisqacha izohi yoritib borilishi kerak.

Amaliyot kundaligida amaliyot taqvim, amaliyot rahbarining xulosasi, amaliyot natijasi bo'yicha kommissiya a'zolarining xulosasi va qo'ygan bahosi aks ettiriladi.

Amaliyot to'g'risida hisobotni rasmiylashtirish va himoya qilish o'quv amaliyotini o'tkazgandan so'ng bajarilgan ishlar bo'yicha hisobot yoziladi. Odatda o'quv amaliyotining hisobot o'lchamlari 210x297 mm bo'lgan A-4 yozuv qog'ozining bir tomoniga ko'lda yoziladi va uning hajmi har bir bakalavriat yo'nalishi uchun o'kuv rejasida belgilangan o'quv amaliyoti soatlaridan kelib chiqqan holda taxminan 20-25 betni (ilovalarsiz) tashkil etishi mumkin. Hisobotni kafedra tomonidan ishlab chiqilgan uslubiy qo'llanma asosida rasmiylashtirish kuyidagi hujjatlar asosida bajariladi. Har bir hujjatning namunasi asosida hisobot tayyorlanadi.

Amaliyot bo'yicha xujjatlarni rasmiylashtirish

Amaliyot kundaligi;

1-ilova

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**“TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO‘JALIGINI
MEXANIZATSIYALASH MUHANDISLARI INSTITUTI”
MILLIY TADQIQOT UNIVERSITETI**

«Gidromelioratsiya» fakulteti

«Gidromeliorativ tizimlardan foydalanish» kafedrası

BMI amaliyoti bo‘yicha

KUNDALIGI

Talaba:

F.I.Sh.

Amaliyot rahbari:

F.I.Sh.

Toshkent – 2023

N A M U N A

2-ilova

_____

Korxon nomi

_____

Korxon rahbari

Y O‘ L L A N M A

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muxandislari instituti” Milliy tadqiqot universiteti «Gidromelioratsiya» fakulteti_____bosqich _____guruh talabasi _____ni universitet rektorining «_____» _____yil _____-sonli buyrug‘iga asosan, Siz rahbarlik qilayotgan korxonaga (xo‘jalikka) ishlab chiqarish amaliyotini o‘tash uchun jo‘natilmoqda.

3- ilova

N u s x a

Amaliyot ob’ektidan olingan 20__-20__yillarning iqtisodiy ko‘rsatkichlari.

T/r	Ko‘rsatkichlar	20__	20__	20__	20__yilda 20__yilga nisbatan %
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					

Eslatma: Korxonadan olingan holatdagi nusxasi topshirilishi kerak.

4-ilova

Kundalik daftarning ichki qismi

«GIDROMELIORATSIYA» FAKULTETI

**60812305 – « Suv xo‘jaligida innovatsion texnologiyalar va ulardan foydalanish
» yo‘nalishi 4-kurs_____guruh talabasining**

AMALIYOT O‘TISH KUNDALIGI

Talabaning familiyasi _____

Ismi _____

Otasining ismi _____

Amaliyot o‘tadigan joy _____

Amaliyot o‘tadigan joydagi rahbar _____

(F.I.Sh., ilmiy unvoni, lavozimi)

Institutdagi rahbar _____

(F.I.Sh., ilmiy unvoni, lavozimi)

Amaliyot o‘tish vaqti « ____ » _____ 2023 yildan « ____ » _____ 2023 yilgacha

Fakultet dekani

A. Fatxulloev

« ____ » _____ 2022yil.

5-ilova

1. Talabaning amaliyot o‘tkazish uchun taqvimiy rejasi

№	Ish joyi	Muddati	Korxonadagi amaliyot rahbarining imzosi

Institutdagi rahbarning imzosi _____

6-ilova

2. Talabanning korxonada bo'limida kundalik bajaradigan ishi

Sana	Biriktirilgan ish joyi	Bir kunda qilingan ishlar

Institutdagi rahbarning imzosi _____

7-ilova

3. Talabanning xulosa va takliflari

8-ilova

4. TIQXMMI MTU “Gidromelioratsiya” fakulteti “Suv xo‘jaligi va melioratsiya” bakalavriat ta‘lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

_____ Talabanning F.I.Sh.

«__»_____ 2023 yildan «__» _____ 2023 yilgacha bizning

_____ korxonada (xo‘jalik) nomi

BMI amaliyotini tugatdi.

**KORXONADAGI (TASHKILOT, XO‘JALIK) AMALIYOT RAHBARINING
TALABAGA BERGAN
XULOSASI**

M.O‘.

Korxonada (xo‘jalik) rahbari _____

(imzo)

F.I.Sh.

«___» _____ 202_ yil

9- ilova

**5. AMALIYOT NATIJASI.
HISOBOT QABUL QILGAN PROFESSOR-O‘QITUVCHINING
XULOSASI**

Talabani amaliyotni o‘zlashtirish ko‘rsatkichi (55-100 ball) _____
Hisobotni qabul qilgan professor-o‘qituvchining
imzosi _____

«___» _____ 202_ y.

10- ilova

**6. “Gidromeliorativ tizimlaridan foydalanish” kafedrasi ishlab chiqarish
amaliyoti bo‘yicha hisobotni qabul qilish hay‘ati a‘zolari tarkibi:**

Rais: _____
F.I.Sh.

A‘zolar: _____
F.I.Sh.
F.I.Sh.

_____
F.I.Sh.

_____ tomonidan “Gidromelioratsiya” fakulteti 4-kurs _____ guruh
talabasi _____ ning “_____” _____ yildan
“_____” _____ yilgacha _____ da
o‘tkazgan ishlab chiqarish amaliyotidan yozgan hisoboti eshitildi.

Hisobot quyidagicha baholandi: (55-100 ball)

A‘lo _____

Yaxshi _____

Namunali _____

Qoniqarli _____

Hay‘at a‘zolarining imzosi:

1. _____

2. _____

3. _____
4. _____

Ishlab chiqarish amaliyotini o‘tkazgandan so‘ng bajarilgan ishlar bo‘yicha 30-40 bet atrofida hisobot yoziladi. Hisobot kafedra tomonidan ishlab chiqilgan metodik ko‘rsatma asosida rasmiylashtirib, quyidagi hujjatlar tayyorlanadi:

1. Hisobot titul varaqasi – 1 bet.
2. Institut rektori tomonidan amaliyotni o‘tkazish to‘g‘risida chiqarilgan buyruq yoki yo‘llanma nusxasi – 1 bet.
3. Ilmiy rahbarning yozma topshiriqnomasi – 2 bet.
4. «Gidromeliorativ tizimlardan foydalanish» kafedrasidan tayinlangan amaliyot rahbarining xulosasi – 1 bet.
5. Amaliyot ob‘ekti va uning faoliyatida bajarilgan ishlar to‘grisida hisobot – 7-10 bet.
6. Kundalik daftar (ishlab chiqarish ob‘ekti rahbari yoki mutaxassisleri tomonidan tasdiqlanib muhrlangan holda) – 1 ta.
7. Hisobot yozish bo‘yicha olingan iqtisodiy ko‘rsatkichlar va boshqa materiallar nusxasi.10-15 bet.
8. Ilmiy rahbarning amaliyot natijalari bo‘yicha xulosasi – 1 bet.
9. Har bir hujjatning namunasi ilovalarda keltirilgan.

Namuna asosida hujjatlar tayyorlanadi va hisobot shaklida tikiladi. Hisobot ishlab chiqarish amaliyoti tugagan kundan boshlab 5-7 kun muddat ichida «Gidromeliorativ tizimlardan foydalanish» kafedrasiga topshiriladi.

Kafedra majlisi qarori bilan amaliyot natijalari to‘g‘risida yozilgan hisobotlarni baholash hay‘ati tuziladi. Hay‘at raisi tomonidan hisobotni qabul qilish vaqti va joyi belgilanadi. Hisobotni topshirmagan, himoya qilmagan yoki qoniqarsiz baholangan talabalarga hay‘at a‘zolari talabani ishlab chiqarish amaliyotini qayta o‘tkazish yoki ishlab chiqarish amaliyotini himoyaga qo‘yilmaslik to‘g‘risida qaror chiqaradi.

Ishlab chiqarish amaliyotini o‘tamagan yoki hisobotni qoniqarsiz bajargan talabalar ushbu qarorga asoslanib, fakultet dekani orqali institut rahbariyati tomonidan talabalar safidan chiqariladi.

BMI amaliyoti davrida talabalarning jamoat ishlarida qatnashishi

Gidromelioratsiya fakultetining 60812305 - “Suv xo‘jaligida innovatsion texnologiyalar va ulardan foydalanish” bakalavriat yo‘nalishining 4- bosqich talabalari 12 - semestrda bo‘ladigan 8 haftalik malakaviy ishlab chiqarish amaliyotini asosan professor–o‘qituvchi yordamida va mustaqil ravishda suv xo‘jaligini boshqarishdagi ilmiy tadqiqot institutlari, irrigatsiya tizimlari havza boshqarmalari, jumladan suvdan iste‘molchilar uyushmalari va fermer xo‘jaliklarida amaliyot o‘tash vaqtida ularni jamoalari bilan tanishib, ma‘naviy ma‘rifiy ishlarining rejalari bilan tanishib ularni amalga oshirishda faol qatnashishadilar. Rasmiylashtirish uchun foto su‘ratlarga tushib hisobotga tikiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Drainage Principles and Applications N.P. Ritzema (Editor-in-Chief), 2006,SBN 90 70754 3 39 Printed in The Netherlands
2. Barayev F.A., Kasimbetova S.A va boshqalar. “Gidromelioratsiya tizimlaridan foydalanish”, Darslik. Toshkent. “TIMI”, 2012. - 250 b.
3. Бараев Ф.А., Серикбаев Б.С. и другие. Эксплуатация гидромелиоративных систем. Учебник. Ташкент. “ТИМИ”, 2016. - 270 б.
4. O‘zbekiston Respublikasining «Suv va suvdan foydalanish to‘g‘risida»gi Qonuni. – 6 may 1993 y.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «O‘zbekiston Respublikasida suvdan limitli foydalanish to‘g‘risida»gi 385-sonli Qarori. – 3 avgust 1993 y.
6. O‘zbekiston Respublikasining «Yer Kodeksi». – 30 aprel 1998 y.
7. Q.M.Q. 2.06.03-97 – Sug‘orish tizimlari, loyihalash me‘yorlari. Tashkent. 1997 y. - 101 b.

Qo‘shimcha adabiyotlar:

Asosiy adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, O‘zbekiston, 2016.-56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Taqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir raxbar faoliyatini kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. Toshkent, O‘zbekiston, 2017.-1046.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustivorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Toshkent, O‘zbekiston, 2017.- 486.
4. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. T., O‘zbekiston, 2017. “Gazeta. Uz”.
5. Serikbayev B.S., Barayev F.A., Teshaboyev B. va boshqalar. “Gidromeliorativ tizimlardan foydalanish”,O‘quv qo‘llanma. Toshkent. “Mehnat”, 2008. - 181 b.
6. Barayev F.A., Bazarov R.X., Shaymanov N.O. “Gidromeliorativ tizimlarni ishlatish va avtomatlashtirish”, Darslik. Toshkent. “TIMI”, 2008. - 396 b.
7. Barayev F.A., Bazarov R.X. va boshqalar. “Gidromeliorativ tizimlardan foydalanish” fanidan laboratoriya ishlarini bajarish bo‘yicha metodik ko‘rsatma. Toshkent. “TIMI”, 2013y.
8. Серикбаев Б.С., Бараев Ф.А., Базаров Р.Х. и другие. “Практикум по эксплуатации и автоматизации гидромелиоративных систем”, Учебник. Ташкент. “Мехнат”. 1996. - 396 с.

Internet saytlar:

1. www.ziyonet.uz;
2. www.lex.uz;
3. <http://www/Search/bz>;
4. <http://iruzmax/freenet/uz>;